

UCHWAŁA SKŁADU SIEDMIU SĘDZIÓW
Z DNIA 24 MAJA 2005 R.
I KZP 5/05

Wznowienie postępowania na podstawie art. 542 § 3 k.p.k. w związku z ujawnieniem się jednego z uchybień wymienionych w art. 439 § 1 k.p.k. może nastąpić tylko z urzędu, nie zaś na wniosek strony.

Przewodniczący: sędzia SN S. Zabłocki.

*Sędziowie SN: A. Deptuła, P. Kalinowski (sprawozdawca),
D. Rysińska, R. Sądej, E. Strużyna, J. Szewczyk.*

Prokurator Prokuratury Krajowej: A. Herzog.

Sąd Najwyższy w sprawie Jacka B., po rozpoznaniu, przedstawionego na podstawie art. 441 § 1 k.p.k. przez Sąd Najwyższy, postanowieniem z dnia 7 stycznia 2005 r., zagadnienia prawnego wymagającego zasadniczej wykładni ustawy:

„Czy stosownie do art. 542 § 1 i § 3 k.p.k. strony są uprawnione do składania wniosków o wznowienie postępowania z powodu ujawnienia jednego z uchybień wymienionych w art. 439 § 1 k.p.k.”?

u c h w a l i ł udzielić odpowiedzi jak wyżej.

U Z A S A D N I E N I E

Zagadnienie przedstawione powiększonemu składowi Sądu Najwyższego powstało w następującym układzie procesowym.

Sąd Okręgowy w W. postanowieniem z dnia 15 lipca 2004 r., (orzeka-
jąc jako sąd odwoławczy) zasądził od oskarżyciela prywatnego Jacka B.
kwotę 4 300 zł na rzecz oskarżonego Andrzeja S. tytułem zwrotu kosztów
obrony poniesionych przez oskarżonego w toku postępowania przed są-
dem pierwszej instancji. Postanowienie to zostało zamieszczone w proto-
kole nazwanym „protokołem rozprawy apelacyjnej” z dnia 15 lipca 2004 r.,
choć wyrok sądu odwoławczego zapadł na rozprawie w dniu 15 stycznia
2004 r.

Pełnomocnik Jacka B. wniósł o wznowienie postępowania zakończo-
nego tym postanowieniem Sądu Okręgowego w W., wskazując jako pod-
stawę art. 542 § 1 i 3 k.p.k. w zw. z art. 439 § 1 pkt 6 k.p.k., albowiem
orzeczenie to nie zostało podpisane przez którąkolwiek z osób biorących
udział w jego wydaniu, a jedynie w „protokole rozprawy apelacyjnej” figuru-
ją podpisy przewodniczącego i protokolanta.

Zarządzeniem z dnia 26 października 2004 r., Przewodniczący Wy-
działu II Karnego Sądu Apelacyjnego w W. odmówił przyjęcia tego wnio-
sku, wyrażając przy tym pogląd, że uchybienia wymienione w art. 439 § 1
k.p.k. nie mogą stanowić podstaw wniosków stron o wznowienie postępo-
wania. Zarządzenie to zostało zaskarżone przez pełnomocnika Jacka B.,
który w swoim zażaleniu zarzucił:

- błędną wykładnię art. 542 § 1 i 3 k.p.k., polegającą na niezasadnym
przyjęciu, że bezwzględna podstawa odwoławcza z art. 439 § 1 pkt 6
k.p.k. nie stanowi samodzielnej podstawy wznowienia postępowania na
wniosek strony,

- mylenie nadzwyczajnych środków zaskarżenia (kasacja, wznowienie postępowania) z instancyjnością postępowania, a także naruszenie art. 544 § 1 k.p.k. przez przyjęcie, że „tylko Sąd Najwyższy na skutek wniesionej kasacji” jest właściwy do rozpoznania zarzutu istnienia bezwzględnego powodu odwoławczego,
- naruszenie art. 94 § 1 pkt 5 w zw. z § 2 k.p.k. przez całkowity brak odniesienia się do przytoczonego uzasadnienia prezydenckiego projektu ustawy o zmianie Kodeksu postępowania karnego.

W konkluzji skarżący wniósł o przekazanie Sądowi Najwyższemu zagadnienia prawnego wymagającego zasadniczej wykładni art. 542 § 1 i 3 k.p.k. w celu udzielenia odpowiedzi – czy bezwzględne podstawy odwoławcze wymienione w art. 439 § 1 k.p.k. stanowią podstawę wznowienia postępowania na wniosek stron, i o uchylenie zaskarżonego zarządzenia.

Rozpoznając powyżej opisane zażalenie zwykły skład Sądu Najwyższego doszedł do wniosku, że w sprawie rzeczywiście występuje zagadnienie wymagające dokonania zasadniczej wykładni ustawy karnoprocesowej w części dotyczącej art. 542 § 1 i 3 k.p.k. w zw. z art. 439 § 1 k.p.k. W związku z tym sformułowane zostało zagadnienie prawne przytoczone na wstępie. Jednocześnie zwrócono uwagę na to, że zagadnienie dopuszczalności powoływania przez strony okoliczności wymienionych w art. 439 § 1 k.p.k., jako podstawy wniosku o wznowienie postępowania, nie było przedmiotem analizy dokonywanej w orzecznictwie Sądu Najwyższego, natomiast obecna treść art. 542 § 1 i 3 k.p.k. jest w doktrynie interpretowana rozbieżnie.

Ustosunkowując się do przedmiotowego zagadnienia prawnego Prokuratura Krajowa zaproponowała podjęcie uchwały następującej treści: „Wznowienie postępowania na podstawie art. 542 § 3 k.p.k. w razie ujawnienia się jednego z uchybień wymienionych w art. 439 § 1 k.p.k. może nastąpić jedynie z urzędu, nie zaś na wniosek strony”.

Sąd Najwyższy orzekając w składzie powiększonym doszedł do przekonania, że istotnie problem prawny sformułowany przez sąd orzekający w składzie zwykłym wymaga zasadniczej wykładni ustawy. Podniesiony został w postępowaniu toczącym się przed sądem orzekającym jako sąd odwoławczy, a jego rozstrzygnięcie ma istotne znaczenie z punktu widzenia rozpoznawanej sprawy. Trafnie także w pytaniu wskazano, że wyopowiadając się w tej materii w związku ze zmianą art. 542 k.p.k. dokonaną w ustawie z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. Nr 17, poz. 155) ustawodawca nie sformułował wyraźnej dyrektywy przesądzającej o tym, czy okoliczności wskazane w art. 439 § 1 k.p.k. stanowią podstawę wznowienia postępowania wyłącznie *ex officio*, czy też mogą być również powoływane jako podstawa stosownego wniosku stron. Podobnie, zdaniem składu zwykłego, uzasadnienie projektu zmian wprowadzonych wspomnianą nowelą do Kodeksu postępowania karnego, nie dostarcza jednoznacznych wskazówek w tej materii. Poszerzenie podstaw wznowienia postępowania o bezwzględne przyczyny odwoławcze, z jednoczesnym przywróceniem możliwości wznowienia postępowania z urzędu na tej podstawie, samo przez się nie przesądza jeszcze o tym, czy jest to jedyna droga korygowania usterek tej kategorii, czy też występuje ona obok stosownego wniosku stron.

Tymczasem kierunek rozstrzygnięcia przedstawionego zagadnienia ma zupełnie zasadnicze znaczenie nie tylko dla tej jednej sprawy, ale również dla szerszej praktyki sądowej, na co słusznie zwrócono uwagę w uzasadnieniu pytania. Pozwalało to na wyrażenie przekonania, że przepisy regulujące kwestie traktowania bezwzględnych przyczyn odwoławczych jako przesłanek wznowienia postępowania bądź wyłącznie z urzędu, bądź również na wniosek stron procesowych, istotnie stwarzają konieczność doko-

nania ich interpretacji z uwzględnieniem wykładni nie tylko gramatycznej, ale również systemowej i funkcjonalnej. Tym samym spełnione zostały formalne warunki konieczne dla rozpoznania zagadnienia prawnego.

Trzeba na wstępie powiedzieć, że istotnie analiza językowa przepisu art. 542 k.p.k., znowelizowanego ustawą z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie kodeksu postępowania karnego i innych ustaw, nie dostarcza wprost argumentów potwierdzających lub wykluczających dopuszczalność powoływania przez strony okoliczności wymienionych w art. 439 § 1 k.p.k., jako podstaw wniosku o wznowienie postępowania. Taka właśnie sytuacja doprowadziła niektórych komentatorów do wniosku, że skoro ustawodawca, wprowadzając bezwzględne przyczyny odwoławcze do podstaw wniosku o wznowienie postępowania, nie zastrzegł, iż są to wyłącznie podstawy do podejmowania działań z urzędu, to nie ma powodu, aby nie mogły one być powoływane również przez strony (tak P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek: Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Warszawa 2004, t. III, s. 247).

Zwolennicy odmiennego poglądu podkreślają, że nowelizacja Kodeksu postępowania karnego dokonana ustawą z dnia 10 stycznia 2003 r. nie stanowiła powrotu do stanu prawnego, jaki istniał na gruncie Kodeksu postępowania karnego z 1969 r. (por. T. Grzegorzczak: Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Kraków 2003, s. 1352). Ta ostatnia regulacja (w przepisie art. 474 § 1 i 2) wymieniała łącznie wszystkie podstawy wznowienia postępowania, w tym również bezwzględne przyczyny odwoławcze, a w art. 476 § 1 – do nich właśnie ograniczała działanie podejmowane z urzędu. Natomiast obecna treść art. 542 § 3 k.p.k. – po nowelizacji styczniowej – wyraźnie dotyczy jedynie podstaw działania z urzędu (postępowanie „wznawia się z urzędu tylko w razie ujawnienia się jednego z uchybień wymienionych w art. 439 § 1”).

Próbując odczytać zamysł ustawodawcy, nie można pomijać sytuacji w jakiej została dokonana analizowana modyfikacja. W stanie prawnym obowiązującym do wejścia w życie noweli styczniowej, wznowienie postępowania mogło nastąpić jedynie na wniosek strony, zaś okoliczności wymienione w art. 439 § 1 k.p.k. w ogóle nie były podstawami wznowienia. Dokonana obecnie modyfikacja zawiera dwa zasadnicze elementy: umożliwia podjęcie z urzędu postępowania w przedmiocie wznowienia oraz wprowadza okoliczności wymienione w art. 439 § 1 k.p.k., jako samodzielną przesłankę uruchomienia tego postępowania. Jest jednak wielce charakterystyczne, że w zakresie uregulowania podstaw wznowienia postępowania nowelizacja nie przywróciła stanu znanego przecież Kodeksowi postępowania karnego z 1969 r., w którym ujawnienie się jednego z uchybień przewidzianych w art. 388 (obecnie w art. 439 § 1 k.p.k.) wymienione było w art. 474 § 2 – obok innych podstaw wznowienia, wskazanych w § 1 tego przepisu. W takim układzie przepis art. 476 § 1 k.p.k. z 1969 r. przewidujący wznowienie postępowania na wniosek stron, a w stosunku do uchybień z art. 388 – **t a k ż e** – z urzędu, odnosił się do całego katalogu podstaw wznowienia i nie pozostawiał wątpliwości co do tego, że dla stron jest on dostępny w całości. Całkowicie odmienna jest pod tym względem obecnie obowiązująca regulacja. Okoliczności wymienione w art. 439 § 1 k.p.k., jako podstawa wznowienia postępowania, nie zostały włączone do art. 540 lub 540a k.p.k., choć taki właśnie zabieg uzupełnienia ogólnego katalogu zastosowano przy okazji tej samej nowelizacji w odniesieniu do innych nowych podstaw wznowienia. Tym samym można twierdzić, że w wyniku nowelizacji dokonanej ustawą z dnia 10 stycznia 2003 r. wcale nie uległ poszerzeniu ogólny katalog przesłanek wznowienia postępowania, a dla stron nadal pozostają dostępne wyłącznie te okoliczności, jakie wskazano w art. 540 i 540a k.p.k. Podkreślenia wymaga natomiast fakt, że tzw. bezwzględne przyczyny odwoławcze jako podstawa wznowienia postępowania zosta-

ły wymienione w przepisie art. 542 § 3 k.p.k. w bezpośrednim powiązaniu z przywróceniem inicjatywy działania *ex officio*. Jednocześnie zauważyć trzeba, że wynikająca z dyspozycji art. 542 § 1 k.p.k. możliwość uruchomienia postępowania w przedmiocie wznowienia zarówno na wniosek strony, jak i z urzędu, *ex lege* nie występuje w przypadku podstaw wymienionych w art. 540 i 540a k.p.k. Działanie z urzędu jest tu wyłączone z uwagi na treść art. 542 § 3 k.p.k. Skoro zatem ustawodawca, pomimo generalnej deklaracji możliwości wznowienia postępowania zarówno na wniosek stron, jak i z urzędu – od razu wyeliminował działanie *ex officio* w stosunku do części podstaw wznowienia, to nie było przeszkód, aby w odniesieniu do innych podstaw z kolei uznał za dopuszczalne jedynie działanie z urzędu.

Podobne wnioski są także prezentowane w piśmiennictwie (S. Zabłocki w: Z. Gostyński red. Kodeks postępowania karnego – Komentarz, Warszawa 2004, t. III, s. 688 i nast.), gdzie zwraca się uwagę na to, że przyjęcie bezwzględnych przyczyn odwoławczych również za podstawę wniosków stron o wznowienie postępowania prowadzi do niezrozumiałej konkurencji między nadzwyczajnymi środkami zaskarżenia. Koncepcja taka nieuchronnie otwiera też drogę do wznowienia postępowania na niekorzyść oskarżonego także po upływie okresu 6 miesięcy od uprawomocnienia się wyroku, ponieważ ograniczenie zamieszczone w art. 542 § 5 k.p.k. odnosi się tylko do działań podejmowanych z urzędu.

Nie jest rzeczą Sądu Najwyższego opowiadanie się po jakiegokolwiek stronie sporów doktrynalnych, jednak zagadnienie przedstawione do rozstrzygnięcia ma – jak już wyżej podkreślano – przede wszystkim swój wymiar praktyczny, niezwykle istotny dla orzecznictwa sądowego. Wymaga zatem analizy rozwiązania ustawowego w aspekcie nieco szerszym niż bezpośrednio odczytanie konkretnej jednostki redakcyjnej tekstu ustawy. To prawda, że na tle sformułowania samego art. 542 § 3 w zw. z § 1 k.p.k. można toczyć spór, czy wprowadza on bezwzględne przyczyny odwoław-

cze jako przesłanki wznowienia postępowania wyłącznie z urzędu, czy też pozwala również stronom powoływać je jako podstawy we wniosku o wznowienie. Zamieszczone powyżej uwagi odwołujące się do wykładni historycznej, jak również sposobu dokonania omawianej nowelizacji przemawiają za traktowaniem okoliczności wymienionych w art. 439 § 1 k.p.k. jedynie jako przesłanek do działania z urzędu. Nie sposób bowiem nie zauważyć, że dopuszczenie możliwości uczynienia ich podstawą wniosków stron, stwarza zupełnie niezrozumiałą relację między instytucjami wznowienia postępowania i kasacji. Oba, jakże różne, nadzwyczajne środki zaskarżenia miałyby mieć tę samą podstawę dostępną dla wszystkich stron procesowych, ale raz obarczoną istotnymi ograniczeniami, a w drugim przypadku – wolną od tych samych rygorów. I tak, w postępowaniu kasacyjnym powoływanie się na okoliczność należącą do kręgu bezwzględnych przyczyn odwoławczych podlegałoby niezwykle restrykcyjnym wymaganiom co do zachowania terminów zawitych, podczas gdy w postępowaniu w przedmiocie wznowienia ta sama okoliczność mogłaby stanowić podstawę wniosku bez żadnych wymagań co do przestrzegania jakiegokolwiek terminu. Podobnie, w postępowaniu kasacyjnym skuteczne zaskarżenie z powodów wymienionych w art. 439 § 1 k.p.k. – na niekorzyść oskarżonego mogłoby nastąpić jedynie w ciągu 6 miesięcy od uprawomocnienia się orzeczenia, zaś w postępowaniu o wznowienie takie samo ograniczenie czasowe dotyczyłoby jedynie działań podejmowanych z urzędu. Tym samym wnioski stron o wznowienie postępowania, wskazujące na zaistnienie bezwzględnej przyczyny odwoławczej, można byłoby wnosić również po upływie tego terminu. Byłby to zatem bardzo prosty sposób omijania, na niekorzyść oskarżonego, istniejących już ograniczeń o charakterze gwarancyjnym. Jednocześnie, w odniesieniu do tej kategorii spraw traciłyby sens wszelkie wymagania formalne obowiązujące w postępowaniu kasacyjnym, łącznie z opłatą, która w przypadku kasacji jest kilkakrotnie wyższa

niż opłata od wniosku o wznowienie postępowania (por. S. Zabłocki *op. cit.* s. 689). Wprowadzenie tak zasadniczej zmiany na niekorzyść oskarżonego, i to jedynie w postępowaniu o wznowienie oraz wyłącznie w stosunku do przypadków podejmowanych z inicjatywy stron, musiałoby nastąpić w drodze wyraźnej deklaracji ustawodawcy, a nie w drodze swego rodzaju niedopowiedzenia ustawowego. Zakładając racjonalność działania ustawodawcy trzeba przyjąć, że właśnie zamiar udostępnienia stronom bezwzględnych przyczyn odwoławczych jako podstawy wniosku o wznowienie postępowania musiałby doprowadzić do odpowiedniej modyfikacji art. 542 § 5 k.p.k., tak aby zakreślony tam termin dotyczył nie tylko działań podejmowanych z urzędu, ale również inicjowanych przez strony procesowe. Zatem, brak jakiegokolwiek modyfikacji tego właśnie uregulowania, a także fakt, że okoliczności wymienione w art. 439 § 1 k.p.k. nie zostały wprowadzone do ogólnego katalogu podstaw wznowienia postępowania tak, jak to było w Kodeksie postępowania karnego z 1969 r., pozwala z pełnym przekonaniem twierdzić, że nie było wolą ustawodawcy przekazanie do dyspozycji stron poszerzonego katalogu przesłanek wniosku o wznowienie.

Nie można wreszcie zapominać i o tym, że nowelizacja art. 542 k.p.k. i wprowadzenie do niego bezwzględnych przyczyn odwoławczych jako nowej podstawy wznowienia postępowania, pozostawało w bezpośrednim związku z jednoczesnym wyeliminowaniem z procedury karnej instytucji nieważności orzeczeń. To posunięcie ustawodawcy nie było zaś połączone jedynie z przemieszczeniem przesłanek nieważności (co do której inicjatywa stron nie była niczym skrepowana) do instytucji wznowienia postępowania, gdzie również taka inicjatywa nie doznawałaby ograniczeń. Przecież właśnie motywem rezygnacji z instytucji nieważności orzeczeń były doświadczenia wynikające z jej funkcjonowania wskazujące na próby powszechnego wykorzystywania wniosku o stwierdzenie nieważności jako kolejnego środka odwoławczego. Wynika to zupełnie jednoznacznie z uza-

sadnienia projektu nowelizacji. Nie sposób założyć, by ustawodawca, który tak ujemnie ocenił określoną instytucję procesową, że zdecydował się na całkowite jej zniesienie, jednocześnie otwierał drogę do powtórzenia jej wad w jeszcze szerszym zakresie na gruncie innej instytucji procesowej. Natomiast, właśnie potrzeba zachowania inicjatywy w zakresie korygowania z urzędu najpoważniejszych usterek procesowych, pozwalającej do tychczas działać *ex officio* w ramach instytucji nieważności orzeczeń, wymagała takiej korekty przepisów o wznowieniu postępowania, której wyrazem jest obecna treść art. 542 § 3 k.p.k. Nowelizację Kodeksu postępowania karnego z dnia 10 stycznia 2003 r., która przewiduje wznowienie postępowania z urzędu wyłącznie w przypadku ujawnienia okoliczności wymienionych w art. 439 § 1 k.p.k., trzeba interpretować jako pewną zmianę systemową, a nie zastąpienie instytucji nieważności orzeczeń z mocy samego prawa – wznowieniem postępowania o podstawach zakreślonych jeszcze szerzej niż nieważność.

Powyższe argumenty przemawiają za tym, że ujawnienie uchybień wymienionych w art. 439 § 1 k.p.k. stanowi podstawę do wznowienia postępowania wyłącznie z urzędu. Podobny pogląd wyraził Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 21 kwietnia 2005 r., II KO 59/04*.

Zaprezentowane stanowisko nie przekreśla możliwości wykorzystania inicjatywy stron w celu skorygowania rzeczywistych uchybień wymienionych w art. 439 § 1 k.p.k. Zawsze pozostaje otwarta droga sygnalizowania organowi procesowemu uchybienia należącego do katalogu bezwzględnych przyczyn odwoławczych w celu jego ujawnienia, z którym to działaniem ustawa wiąże obowiązek podjęcia działania z urzędu. Pełne zastosowanie znajdzie tu instytucja przewidziana w art. 9 § 2 k.p.k., umożliwiająca stronom wystąpienie z wnioskiem o dokonanie czynności z urzędu. W tym wypadku, ta mniej sformalizowana inicjatywa strony, także powinna uru-

* Opublikowane w niniejszym zeszycie pod poz. 56.

chomić kontrolę prowadzącą – w razie potwierdzenia istnienia usterki – do tego samego rezultatu, tj. uchylenia wadliwego orzeczenia i wznowienia postępowania. Natomiast w przypadku braku zaistnienia sygnalizowanego uchybienia, procedowanie w tym trybie nie wymaga wydania orzeczenia stwierdzającego, że wskazywana usterka nie występuje (por. szerzej P. Hofmański i S. Zabłocki: Meandry wykładni art. 9 § 2 kodeksu postępowania karnego, czyli jak postępować z „wnioskami” składanymi na podstawie tego przepisu w: W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska. Lublin 2005, s. 646 i nast.; odmiennie jednak Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 21 kwietnia 2005 r., II KO 59/04).

Mając to wszystko na uwadze Sąd Najwyższy udzielił odpowiedzi, jak w uchwale.